

ХРОНІКА

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШВВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

Справозданє за місяці: май — серпень.

ЗМІСТ: Загальні збори. — Засідання Виділу. — Засідання секцій. (Михайло Тершаковець — Матеріали й замітки до історії українського національного відродження в Галичині. Іван Кревецький — Фальшована метрика для польських повстанців із 1830—31 рр. Др. Мирон Кордуба — Венецьке посольство до В. Хмельницького 1650 р. — Др. Зенон Кузеля — Огляд археологічних часописів за 1905 р. Олександр Грушевський — По катастрофі 1708 р. Др. Зенон Кузеля — Огляд етнографічної літератури в західній Європі за 1905 р. Іван Огієнко — Огляд українознавства.) — Засідання комісій. — Меморіал Товариства в справі утворення самостійного українського університету у Львові. — Др. С. Томашівський: В справі етнографічної карти України-Руси. Проект. — Відозва в справі записування народніх традицій про опришків. — Зносини Товариства з иншими інституціями. — Конкурс на заповіді в фонду А. Бончевського. — Справозданє з бібліотеки. — Нові видання Товариства.

Загальні збори

(дня 30 цвітня 1907).

Останні загальні збори відкрив голова проф. М. Грушевський о 10¹/₂ год. перед полуднем при участі 39 членів, із яких 7 мали повновласти для заступства заграничних членів. Покликавши на секретарів зборів дд. Олексу Іванчука та Всеволода Козловського, виголосив отсю промову, в якій подав огляд діяльності товариства за адміністраційні рр. 1905—1906:

„Отвираючи останні загальні збори, два роки тому, дав я враз горячим бажанням нашим, щоб зоря політичної свободи, яка підіймила ся тоді над Росією — хоч уже сильно прислонена хма-

В справі етнографічної карти України-Руси. (Проект).

Думаю, що зайва річ доказувати *per longum et latum* потребу уложеня і виданя одноцільної етнографічної карти України-Руси, опертої на наукових основах. Того домагаєть ся передовсім інтерес самої чистої науки, яка доси не може подати докладного і вірного образу етнічних відносин на великім європейськім просторі від Татрів по Кавказ. Так само суспільне і політичне жите і його потреби кличуть уже в давна за такою картою. (Хочби пригадати недавній клопіт українських послів у Відни при справі національного розмежованя виборчих округів). Даремна надія, щоб сею справою займив ся хтось инший, а не ми; а як хто чужий візьметь ся до того, той і поведе діло так, як се лежить в його політичних або національних інтересах.

Правда, у нас вєть деяке число (хоч розмірно дуже мале) етнографічних карт, що представляють українські землі або в цілости або частинами. Одначе одні з тих карт сььогодні перестаріли, иньні були вже з самого свого початку творами з наукового боку мало вартними; вони будували ся або на фальшивім матеріялі або просто грішили фантазією. Ще зі всіх частин України-Руси найбільше пощастило в сїм напрямі Угорській-Руси, яка не тільки що може повелпчатись найбільшим числом різних карт, але навіть діждала ся в останніх часах першої проби докладної карти з науковим характером. Гірше вже виходить Галицька і Буковинська Русь, а найслабше таки головна українська територія.

Величезна більшість усіх тих карт, і загальних і спеціальних, має сю основну хибу, що зладжені вони на малий, а часто й дуже маленький розмір. З сеї причини надають ся вони що найбільше до практичного орієнтаційного і шкільного ужитку, а ніяк до наукових

цілий, як етно- й антропографія, етнологія, язиковзнавство, історія, географія і т. ин.

Дотеперішні карти повставали звичайно трояким способом: 1) звичайним емпіричним при помочи автопсії і сторонніх інформацій; 2) оперті на вислідах періодичних урядових списів людности по мові або народности; 3) дорогою копіювання давніших карт або кабінетної комбінації між ними. Перший спосіб — як звісно — ще найбільш науковий, але часто грішить недостаткою, часто й трудностю критичного провірення сторонніх звісток, а що найважніше — для таких величезних просторів, як українські землі, він являється просто неможливим до переведеня. Другий спосіб створив т. зв. Sprachenkarten, яких одначе вартість залежить виключно від певности статистичного матеріала. На жаль ми знаємо ванадто добре, якими способами, якими органами, з якими тенденціями переводять ся періодичні конскрипції і як підробляють ся їх матеріал для певних політично-національних цілей. Се дотичить усіх трьох держав однаково: Росії, Австрії й Угорщини, хоч рекорд мабуть таки з Галичиною. Тому з карт, опертих на такій підставі, ані одна не відповідає науковим вимогам. Про третій спосіб, звісно, нема що й говорити; наука не має звичайно ніякої користі в них.

Одже на яких основах має бути вбудована етнографічна карта, щоб мала наукову вартість? Такі основи є: 1) Повність і певність її жерел; 2) добрий уклад карти; 3) докладність у представленю та відповідний розмір карти.

Найважніша з усіх вимога то вібранє повного і певного матеріала. Сей здобуток може прийти аж після докладно методичної роботи, щоби з цілої маси різнородного запасу дорогою критики, аналізу, взаємної провірки і зручної комбінації відкинути усе хибне, непевне, недостаточне, а полишити самий тільки чистий будівельний матеріал. Сей трудна методична задача повинна насамперед виявити ся у тім, щоби вібрати всякий доступний матеріал, як сучасний, так і з минувшини, хочби він мав ріжний характер, ріжну вартість і ріжний початок. В першій мірі належить вібрати по можности всі готові вже етнографічні карти українських земель та їх систематично і науково упорядкувати. Дальше мусять бути введені в купу усі опубліковані статистичні відомости не тільки найновішої дати, але й найдавнішої. Вони мусять бути критично провірені, найбільше через взаїмне порівнюванє. Пізнійше йде вібранє всякого емпіричного

матеріала (квезціонарі, етнографічні, фольклорні, язикові, подорожні записи і т. ин.). Усе те після критичного провірення і скостантованя правдоподібности мусить бути зведене і скостбіноване в попередннн двома групами жерел. В кінці по можности треба сягнути і до архіваліїв, головню до старих конскрипцій всякого рода, в яких результати не були подані до загального відома. Після зібраня і провірки названих матеріалів вийде сама собою на верх ціла маса непевностей і суперечностей, які мусять бути усунені і розвизані, не тільки дорогою критичної роботи, але часто єдиний вихід буде — упевнити ся про дійсний стан річий на місци через авторітетних людей. Коли вже не буде ніяких поважних сумнівів не то для цілих просторів, але навіть для одного села, аж тоді можна буде сказати, що перед нами готовий вже відповідний матеріал для укладу карти.

Докладність етнографічної карти осягаєть ся тоді, коли вона без вступних розвідок, без довгих реєстрів і численних пояснень на сам погляд представляє по можности найдокладніший образ етнічних відносин краю. Се річ добірного пляну і зручного добору технічних способів.

В кінці що до розміру карти то попередна вимога велить добирати не менший масштаб як 1:300.000, полишаючи менші розміри репродукціям для практичних цілій.

Отсе булиб загальні методичні замітки і визначення напрямів, якими має йти вся приготівна робота.

Тепер хочу подати практичний плян і взорець систематики виконапя.

1. Етнографічна Комісія Н. Т. ім. Ш. увійде в порозуміє з Укр. Науковим Товариством у Києві і заведе постійні вносини з його Етнографічною Комісією, якій подасть до відомости свій методичний і технічний плян та евентуально вислухає заміток кнївської комісії.

2. На основі обопільно прийнятих плянів обі комісії поділять роботу межн собою, не тільки відповідно до політичних умов нашого жита, але й із огляду на придатні сили для такої роботи. Прим. ва Львовом признаноб Австрійську й Угорську Русь, Російське Поділе, Волинь, Холмищяну й Підляше; усе инше булоб за Київом.

4. Обі комісії могли би творити по провінціях окремі субкомісії (угорська, буковинська, чернигівська, кубанська і т. ин.)

і послуговувати ся ними при збиранню емпіричного матеріяла; крім того у львівській і київській комісіях могли би творити ся окремі ще комітети для поодиноких партій роботи.

5. Зібране дотеперішньої картографічної, монографічної і статистичної літератури мусіли-б узяти на себе обі Етнографічні Комісії (при дотичних бібліотеках).

6. В обох Е. К. визначаєть ся один головний керманич роботи, а побіч нього референти і керманичі поодиноких партій [для картографічного матеріяла, статистики, номенклятури і т. ин.]. з правом добирая помічників і т. ин. (загалі організація диференціюєть ся в міру потреби з гори в долину).

7. Референти і субреференти мали-б обовязок предложити головному комісіям не тільки зібраний, але й критично провірений матеріял, яка евентуально передає субкомісіям і комітетам для доповнень, поправок, контроль і т. ин.

8. Для зібраня нового матеріялу прийдець ся послуговувати відоввами і квестіонарями, яких зміст і форма мусить бути уложений на головних комісіях.

9. В тоді роботи прийдець ся уживати часто додаткових квестіонарів на певні сумнівні питаия, непевні дати і малознані сторони.

10. В міру поступу критичного розбору і вичищення матеріяла без огляду на територію буде зарав працювати окремий редакційний комітет (евент. комітети).

11. Редакційний комітет заосмотрить ся передовсім у повний запас добрих військових карт (в Австро-Угорщині 1:75.000, в Росії 1:50.000) цілої української території.

12. В міру напливу вже готового матеріяла для кожної громади вписуєть ся на готовій карті автентичну українську назву її, а побіч неї число людности і процентами національній її роаділ (кожда народність иншим атраментом) й одночасно підчеркненем або зачеркненем (тими самими красками) означить ся й розміщенє національних і груп у межах одної громади, як що се можливе.

13. Тому що ми частійше, аніж хто у світі, мусимо брати під розвагу конфесійний критерій, побіч головного явикового (тим більше, що конфесійні відносини у нас не дають покривати ся поняття рідної мови і народности), пропоную веденє другого

примірника карти, де тою самою методою визначить ся конфесійні відносини (евентуально і третьої для діялектичних студій).

14. Одночасно з сею т. ск. інтабуляцією на картах треба вести окремо записні листки (після спеціального звірця), кождий на пишу політичну громаду, з докладним означенем прилучених громад, присілків, хуторів і т. ин.; у відповідних рубриках вишеть ся дати що до мови, віри, обряда (евент. народности); а в замітках подасть ся все, що зі становища нашої ціли треба і можна замітити про сю громаду (критичні уваги, історичні звістки про національний характер громади і т. ин.).

15. Коли таким чином будуть зібрані і вписані дати всіх громад (принайменше з одної території) можна буде приступити до уложеня оригінала карти. В тій ціли замовлять ся у воєнних картографічних інститутах карти у розмірі 200 або 300.000 без написів (для Росії можна й із написами), і на них переносять ся картографічним способом, красками і знаками (старанно приготованими), дати первісних карт і записних листків. Одночасно можна у скороченю переносити їх на карти менших розмірів до видання мани для практичних цілей. Комісія рішить перед тим, чи укладати тільки язикові дати чи й конфесійні.

16. Як таким способом буде готова хоч одна з українських територій, буде можна віддати еляборати в картографічний інститут для виготовлення.

17. Одночасно з тим на основі заміток підкомісії і комітетів, а головно записних листків і первісної карти — пишеть ся студія про українську територію.

18. Всі, що чим небудь причинили ся до довершення сеї роботи, мають бути названі у сій студії.

25. IX. 1907.

С. Томашівський.

